

DIVERSIFICATION OF THE SOCIO-ECONOMIC AND SPATIAL DEVELOPMENT OF A SMALL MONO-FUNCTIONAL CITY – THE CASE OF THE CITY OF YUZHNE, UKRAINE

¹Nataliia PROVOTAR, ²Anastasiia VOLKOVA

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

¹provotarnat@ukr.net, ²nastyvolkova10@gmail.com

Abstract: The article presents an analysis of the functioning of a small monofunctional city in the context of diversification of its development and contemporary approaches to urban planning. Using unique case of the city of Yuzhne by the demographic and socio-economic characteristics, the necessity of diversification of the economy and approaches to determining the city's development strategy through local activism, external grants, and the use of new concepts of urban development are shown.

The purpose of the work is to analyze the factors of Yuzhne city development, assess the role of city-forming enterprises and determine the directions of diversification processes in a monofunctional small city. The analysis of the prerequisites for the development of the small monofunctional city of Yuzhne was carried by the indicators of demographic and socio-economic development. In order to assess the city-forming role of enterprises, their impact on the socio-economic development of the city was analyzed in terms of the job offer, housing and social infrastructure construction, participation in the creation of the city center and the arrangement of its public spaces. It was determined that the diversification of the economy of the small monofunctional city of Yuzhne should be carried out in such directions as the development of innovative industries based on the training of qualified personnel in educational institutions and the creation of an innovation park, the development of tourism and recreation. Diversification of approaches to city development aims the involvement of various actors through the local activism, external grants, the use of new approaches and concepts of urban development. Positive changes in the development of the small monofunctional city of Yuzhne are related to the elaboration of strategies for its development based on the concepts of sustainable development, integrated city development, innovative development, smart city, green city, creative city, and inclusive city.

Key words: small city, monofunctional city, diversification, urban planning, Yuzhne, Ukraine.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2022.87.32-43>

UDC: 911.3

Received: May 12, 2022.

Revised: June 24, 2022.

Accepted: June 27, 2022.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО МОНОФУНКЦІОНАЛЬНОГО МІСТА – KEYС МІСТА ЮЖНЕ, УКРАЇНА

¹Наталія ПРОВОТАР, ²Анастасія ВОЛКОВА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

¹provotarnat@ukr.net, ²nastyvolkova10@gmail.com

Анотація: У статті представлено аналіз функціонування малого монофункціонального міста в контексті диверсифікації його розвитку та сучасних підходів до міського планування. На прикладі унікального за демографічними і соціально-економічними характеристиками міста Южне показано необхідність диверсифікації економіки та підходів до визначення стратегії розвитку міста за рахунок місцевого активізму, зовнішніх грантів, використання нових концепцій міського розвитку.

Метою роботи є аналіз чинників розвитку міста Южне, оцінка ролі містоформуєчих підприємств та визначення напрямків диверсифікаційних процесів у монофункціональному малому місті. Аналіз передумов розвитку малого монофункціонального міста Южне здійснено за індикаторами демографічного та соціально-економічного розвитку. Для оцінки містоформуєчої ролі підприємств проаналізовано їх вплив на соціально-економічний розвиток міста за пропозицією робочих місць, будівництвом житла та об'єктів соціальної інфраструктури, долученістю до створення центру міста та облаштування його публічних просторів. Визначено, що диверсифікацію економіки малого монофункціонального міста Южне доцільно здійснювати за такими напрямками як розвиток інноваційних галузей на основі підготовки кваліфікованих кадрів у освітніх закладах та створення інноваційного парку, розвиток туризму та рекреації. Диверсифікація підходів до розвитку міста передбачає залучення різних акторів за рахунок місцевого активізму, зовнішніх грантів, використання нових підходів і концепцій міського розвитку. Позитивні зміни у розвитку малого монофункціонального міста Южне пов'язані із розробкою стратегій його розвитку на основі концепцій сталого розвитку, інтегрованого розвитку міста, інноваційного розвитку, розумного міста, зеленого міста, креативного міста, інклюзивного міста.

Ключові слова: мале місто, монофункціональне місто, диверсифікація, міське планування, Южне, Україна.

Вступ. У пошуках комплексного вирішення соціально-економічних та екологічних проблем розвитку міст та створення комфортного проживання їх мешканців нині перевага надається концепції сталого розвитку міст. Відповідно концепції для запобігання процесам хаотичного розвитку міст ключовими пріоритетами є стратегічне планування, інтегрований розвиток міст, впровадження ідей еко-міст, зелених міст, розумних міст, міст знань. Великі міста розвиваються на засадах компактних міст з пішохідною доступністю послуг повсякденного використання об'єктів соціальної інфраструктури та публічних просторів. Малі міста власне і є компактними. Прикладом малого міста, яке має свою специфіку розвитку та посідає особливе місце в економіці України, є місто Южне. Його унікальність визначається тим, що місто відноситься до категорії молодих міст заснованих у 1970-80-х рр. для проживання працівників АЕС чи морського порту, в яких у 1989–2014 рр. були найвищі темпи зростання чисельності населення (Mezentsev, 2013), зокрема, у Южному спостерігався максимальний приріст населення – на 204% (Mezentsev, 2017); Южне є малим монофункціональним містом з високим рівнем середньомісячної заробітної плати та низьким рівнем безробіття; з 2016 року у місті інтенсивно здійснюється будівництво нового житла, в основному класу «комфорт» і «бізнес»; з 2000-х рр. у місті відбувається диверсифікація економічної діяльності.

Теоретичні та методичні основи

За функціональним критерієм мале місто визначається як міське поселення, що містить концентрацію робочих місць, послуг та інших функцій, які обслуговують інші поселення хінтерленду, діючи як ядро функціонального регіону в складі міського центру та хінтерленду, що разом утворюють об'єднану функціональними взаємозв'язками соціально-просторову систему (Servillo et al., 2014). Від великих міст малі міста відрізняються вузькопрофільними напрямками розвитку (Dmytrenko et al., 2019), ринком праці, профілем економічної діяльності та демографічними характеристиками (Servillo et al., 2014). Малі міста відіграють важливу роль у формуванні мережі поселень (Dmytrenko et al., 2019), а при розумному використанні територіального капіталу малого міста, воно може стати ключовим балансуючим елементом в регіональних і локальних мережах поселень (Maruniak et al., 2021).

Перевагами проживання населення у малих містах називають близькість до природи, сприятливу екологічну ситуацію, менш напружений ритм життя, розташування об'єктів соціальної інфраструктури в межах пішохідної доступності (Dmytrenko et al., 2019), власне вищий рівень соціально-екологічної складової комфортності життєдіяльності населення на противагу соціально-економічній у порівнянні з великим містом.

Мале монофункціональне місто трактується як поселення, спеціалізацію якого визначають підприємства однієї-двох галузей економіки, за рахунок податків яких переважно формується дохідна частина бюджету міста, забезпечується формування та функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєдіяльності населення. У монофункціональному місті економічні, технологічні, соціальні та культурні відносини формують відносно самостійний механізм відтворення робочої сили, соціальної інфраструктури та моральної складової, що визначає соціальну та культурну єдність місцевої громади (Kuzmenko & Soldak, 2010). У якості критерія виділення монофункціональних міст пропонують використовувати частку зайнятих у галузях економіки (Dotsenko, 2011).

Моноцентризм в міській економічній структурі характеризується низьким рівнем диверсифікації галузевої структури та невеликою кількістю підприємств, які забезпечують існування міста (Kuzmenko & Soldak, 2010). Власне монофункціональне місто відрізняється від поліфункціонального суттєвою залежністю доходів міського бюджету від відрахувань містоформуючих підприємств та наявністю загрози припинення діяльності містоформуючих підприємств, що безпосередньо вплине на економіку міста (Dubnitskiy & Lunina, 2015). Така залежність ставить під загрозу функціонування важливих сфер життєдіяльності населення: житлово-комунальне господарство, охорону здоров'я, зайнятість та соціальний захист населення (Dotsenko, 2011). Ще однією особливістю розвитку малих монофункціональних міст є те, що значні внутрішні дисбаланси в структурі економіки міста можуть призводити до ізоляції монофункціональних міст від регіональних систем розселення, що унеможливорює формування повноцінних і взаємодіючих регіональних мереж міст (Kuzmenko & Soldak, 2010).

Стратегічним напрямом розвитку монофункціональних міст України є поступове перетворення їх на поліфункціональні, що сприятиме вирішенню більшості їх проблем (Dotsenko, 2011). Важливою складовою розвитку малих монофункціональних міст має бути диверсифікація економіки відповідно до їх унікальної спеціалізації (Maruniak et al., 2021), диверсифікація промислового виробництва (Pidhrushnyi et al., 2011). Активізація процесів диверсифікації в економіці малих монофункціональних міст може сприяти створенню інноваційних галузей, а також інтенсифікації виробництва на основі технічного переоснащення та реконструкції діючих підприємств (Kuzmenko & Soldak, 2010). Соціальний розвиток малих монофункціональних міст пов'язують із модернізацією наявних та будівництвом нових сучасних об'єктів соціальної інфраструктури, розширенням асортименту

послуг, які вони надають, та будівництвом нового житла (Dotsenko, 2011).

Негативними аспектами розвитку малих міст в Україні є ставлення до них центральної та регіональної влади як до периферії, ймовірність високого безробіття, низьких заробітних плат, надмірна демографічна чутливість міської системи та посилений вплив мешканців навколишніх сільських територій (Dmytrenko et al., 2019). Під впливом глобалізації, суспільних трансформацій та міграційних процесів більшість з них зазнають негативних змін у своєму розвитку: занепадає містоформуєча база, зростає безробіття, населення виїздить у більші за чисельністю населення міста (Petruk, 2011). Більшість малих міст України характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку та ділової активності, однак мають значний туристично-рекреаційний, історико-культурний та природний потенціал (Dmytrenko et al., 2019). В Україні малі міста, які не мали конкурентних переваг, або втратили їх унаслідок зміни економічної системи, зазнали деградації та депопуляції. Ситуація була ускладнена тривалим ігноруванням важливих принципів просторового розвитку – поліцентризму та інтеграції – при реалізації державної регіональної політики та розробці планувальної документації (Maruniak et al., 2021). Нині посилюється розуміння того, що соціально-економічні показники розвитку малого міста пов'язані з низкою факторів, зокрема, географічним положенням, спеціалізацією, історичним розвитком та способами розуміння цих аспектів суб'єктами влади (Servillo et al., 2014). Доречно, щоб для різних класів міст відповідно до рівня їх вразливості та швидкості зростання були встановлені схеми фінансування (національні надходження, донорські програми чи муніципальні облигації) (Birkmann et al., 2014). Так, інвестиції в містах мають не лише вдосконалювати технічну інфраструктуру та фізичні активи (наприклад, житло), а й розвивати людський капітал та інституції (Birkmann et al., 2014). Чи, наприклад, розвиток туризму в малих містах слід розглядати як інструмент підвищення рівня зайнятості населення, скорочення трудової міграції, збільшення ділової активності, покращення фінансової діяльності підприємств і формування позитивного туристичного іміджу (Dmytrenko et al., 2019).

Позитивні зміни у розвитку малих міст пов'язані з розробкою стратегій їх розвитку на основі концепцій сталого та інтегрованого розвитку міста. Вони передбачають розвиток міст на засадах розумного міста, еко-міста, зеленого міста, креативного міста, інклюзивного міста. Сталий розвиток має вирішальне значення не лише для підвищення комфорту життя в містах, але й для підтримки існування міських екосистем (Yigitcanlar & Teriman, 2015). При такому підході екологічні цілі розглядаються одночасно на тому ж рівні, що й економічні та соціальні цілі, а також визнається існування обмеженого ступеня навантаження екосистеми, який вона може витримати, не зруйнувавшись. Інтеграція врахування екосистем

у міське планування запобігає появі загроз майбутньому екосистеми з боку управлінських рішень (Neufeld et al., 1994). Інтеграція трьох ключових компонентів – планування, розвитку та сталості екосистеми – в єдиний процес міського планування та розвитку сприяє створенню культури міського планування, орієнтованого на сталий розвиток (Yigitcanlar & Teriman, 2015). В Україні присутні проблеми з втіленням нових вимог сталого розвитку в монофункціональних містах, основою економіки яких є промисловість (Dubnitskiy & Lunina, 2015).

Відсутність системного підходу до забезпечення поліцентричного розвитку країни, часта зміна пріоритетів та надмірно централізоване управління стали передумовами слабкого стратегічного планування як на регіональному, так і локальному рівні, що особливо стосується малих міст України (Maruniak et al., 2021). Міське планування традиційно здійснювалося для досягнення цілей просторового розвитку, однак сприяння сталому міському майбутньому не завжди входило до цього процесу (Naess, 2001). Це пов'язано з відсутністю комплексного підходу до інтеграції процесів міського планування та розвитку з поняттями в екосистемній перспективі та принципами стійкості (Teriman, 2012). Раціональний підхід у міському плануванні є послабленим при впровадженні, оскільки до уваги не береться центральна роль діалогу у процесі планування та не враховуються соціальні та екологічні потреби (Lawrence, 2000).

Політикою, яка об'єднала різні підходи і концепції розвитку міст, стала політика інтегрованого міського розвитку. Інтегрована політика розвитку міст була винайдена активними учасниками міської регенерації (Hastings & McArthur, 1995), яку розуміють як сукупність дій, спрямованих на вирішення міських проблем і пошук довгострокових покращень економічних, фізичних, соціальних та екологічних аспектів території (Roberts & Sykes, 1999). Проект інтегрованої міської регенерації об'єднує економічні, соціальні та політичні складові, робить процес міського розвитку більш гнучким, заохочуючи дискусії між залученими сторонами для розробки спільного стратегічного бачення розвитку міста (Alpori & Manole, 2013).

Метою даної роботи є аналіз чинників розвитку міста Южне, оцінка ролі містоформуєчих підприємств та визначення напрямків диверсифікаційних процесів у монофункціональному малому місті. Відповідно, дослідницькими завданнями визначені: аналіз демографічних та соціально-економічних чинників розвитку міста Южне; оцінка впливу містоформуєчих підприємств на соціально-економічний та просторовий розвиток міста; окреслення напрямків диверсифікаційних процесів у монофункціональному малому місті. В якості індикаторів соціально-демографічного розвитку міста обрано динаміку показників чисельності населення, природного приросту населення, вікову

структуру та сальдо міграції, аналізу економічного розвитку – рівень середньомісячної заробітної плати, рівень безробіття, доходи міського бюджету для аналізу спроможності міста до реалізації визначених стратегій розвитку. Для оцінки ролі містоформуєчих підприємств проаналізовано їх вплив на соціально-економічний розвиток міста за пропозицією робочих місць, будівництвом житла та об'єктів соціальної інфраструктури, долученістю до створення центру міста та облаштування його публічних просторів. Просторовий розвиток міста проаналізовано за функціональним зонуванням території. За результатами SWOT-аналізу соціально-економічного та просторового розвитку міста Южне визначено сильні і слабкі сторони, можливості та загрози. Використання аналітико-синтетичного підходу дало можливість окреслити напрямки диверсифікаційних процесів у монофункціональному малому місті в контексті міського планування.

Результати дослідження. Із збільшенням обсягів перевезень вантажів суднами та переходом до їх контейнерних перевезень виникли нові вимоги до розміщення портів і глибини морського дна для прохідності суден. Це привело до створення нових сучасних портів і, відповідно, збільшення кількості монопрофільних портових міст, наприклад, морського торговельного порту «Південний» та міста Южне (Savchuk, 2021). Так, у відповідь на потребу Одеського регіону мати глибоководний порт у 1973 році було визначено побудувати портово-промисловий вузол в акваторії незамерзаючого Малого Аджалицького (Григорівського) лиману. Першими підприємствами на цій території стали Одеський припортовий завод (ОПЗ) та Морський торговельний порт (МТП) «Южний» (з 2017 року порт «Південний»). ОПЗ був заснований у 1974 році, а вже у 1978 році підприємство розпочало випуск

продукції і стало найбільшим в Європі портово-промисловим експортноорієнтованим хімічним виробництвом з обробки масових вантажів, які доставлені по суходолу в морський порт на експорт. У 1970-х роках при будівництві заводу було прокладено найдовший у світі аміакопровід Тольятті-Горлівка-Одеса та укладено угоду про постачання до США аміаку та карбаміду (Savchuk, 2021). В цей же рік було засновано Морський торговельний порт «Южний». Одеський припортовий завод і Морський торговельний порт «Южний» стали містоформуєчими підприємствами, які поклали початок створенню та розвитку малого міста Южне, економіка якого формувалась як експортоорієнтована.

Южне будувалося з 1976 року на території за 7 км на схід від Малого Аджалицького лиману поблизу села Сичавка. При виборі локації міста та підприємств було враховано розу вітрів. У 1978 році з початком виробничої діяльності підприємств збудоване поселення отримало статус селища міського типу. Ключові події у розвитку Южного відображені на рис. 1. Южне знаходиться в межах Одеської агломерації (відстань між містами складає 35 км), що власне є важливим чинником його соціально-економічного розвитку.

Економічний та соціально-демографічний розвиток міста Южне

У 1970-х роках бюджетні можливості Южного були незначними, тому його розбудовою та розвитком займалися містоформуєчі підприємства: спочатку будувалося житло, потім об'єкти соціальної інфраструктури. Водо-, електро-, газо-, тепlopостачання, каналізаційні системи, понад 2 тис. квартир, школи та дитячі садки, санаторій-профілакторій «Портовик» будувалися переважно коштом Одеського припортового заводу та Морського торговельного порту «Южний». Найважливіші об'єкти центру міста – палац культури «Дружба»

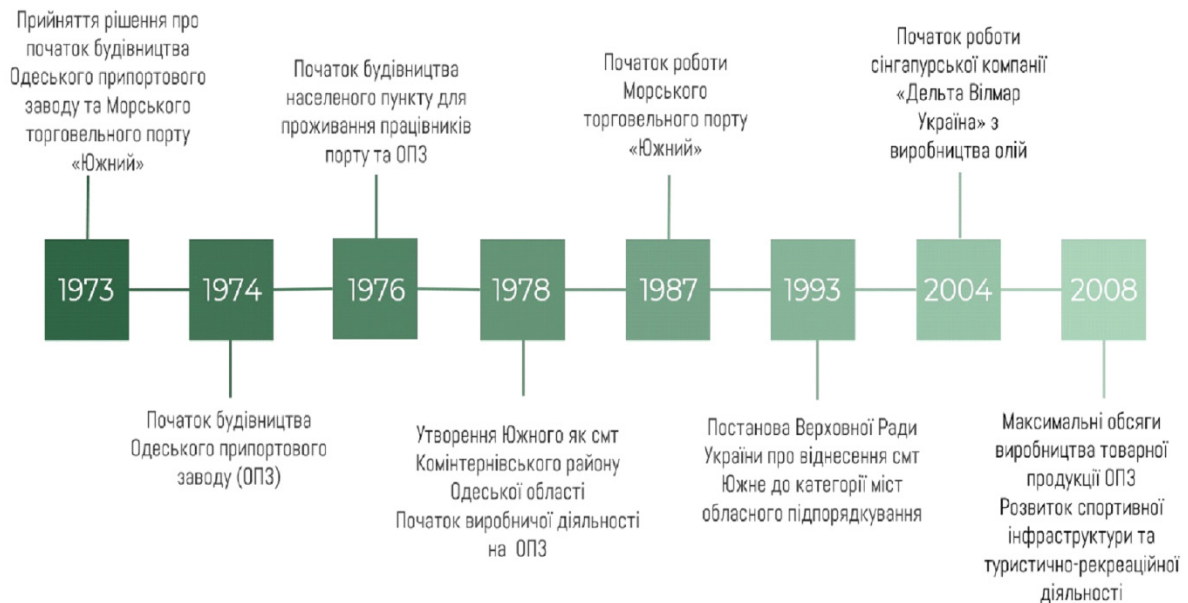

Рис. 1. Ключові події у розвитку монофункціонального малого міста Южне

та фізкультурно-спортивний комплекс «Олімп» – були збудовані ОПЗ. Відкритий у 1988 році палац культури «Дружба» став культурним центром міста. У 1994 році МТП «Южний» збудував на південному заході міста санаторій-профілакторій «Портовик» у складі готелю, кафе, басейну, медичного та оздоровчого відділень, а також обладнав вихід до моря і гандбольний майданчик. Власне, підприємство створило і стало головним спонсором гандбольного клубу «Портовик», який є чемпіоном України 2006 року та його неодноразовим призером.

Одеський припортовий завод і Морський торговельний порт «Южний» були одними з найпотужніших підприємств у своїх галузях, тому надавали й донині надають містянам понад 2700 робочих місць кожен, зокрема на ОПЗ створено 2866 робочих місць, а на МТП «Южний» – 2758. Тобто, містоформуєчі підприємства розбудували не лише власні потужності та житло для працівників, а повноцінне місто з якісною на той час соціальною інфраструктурою. Це приваблювало приїзд до нього кваліфікованих працівників з різних куточків України та тогочасного СРСР і привело до збільшення чисельності населення Южного.

На початку 2000-х рр. на Одеському припортовому заводі оновили технічне обладнання та зробили капітальні ремонти, що дозволило підприємству збільшити обсяги виробництва товарної продукції та отримати максимальні її обсяги. За рахунок податків, які сплачують містоформуєчі підприємства до бюджету, 2000-2010 рр. стали періодом оновлення та розширення спортивної інфраструктури в місті та зародження туристичної галузі. Так, ОПЗ збудував фізкультурно-спортивний комплекс «Олімп», який став найвпізнаванішою архітектурною спорудою міста (його автор, архітектор Юрій Серьогін, отримав державну премію в галузі архітектури), та готель «Еллада». Нині в місті розвивається 28 видів спорту, функціонують 19 спортивних клубів, чотири стадіони, дві водноспортивні бази, три тенісних корти та спортивна школа.

ФСК «Олімп» разом із палацом культури «Дружба» формують єдиний громадський центр,

який зв'язаний реконструйованою головною площею міста. Саме цей комплекс наразі і представляє центр міста Южне. Потреба у спорткомплексі виникла через те, що амбітному баскетбольному клубу «Хімік», що спонсорується ОПЗ, було потрібне сучасне місце для тренувань. Федерація баскетболу України називає ФСК «Олімп» найкращою баскетбольною ареною України, що підтверджується професійністю команд «Хімік» (БК «Хімік» три рази був чемпіоном України, ВК «Хімік» є найтитлованишим клубом у жіночому волейболі України) та проведенням тут міжнародних змагань з баскетболу, волейболу та вільної боротьби. Найважливішим є те, що спорткомплексом щоденно користуються мешканці міста, відвідуючи його релакс-центр, тренажерну залу, тенісний корт тощо. ФСК «Олімп» перебував у загальнодержавній власності за підтримки Одеського припортового заводу. У 2021 році регіональне відділення Фонду держмайна розірвало договір з ОПЗ про збереження об'єкту та було готове передати його у власність міста без готелю «Еллада» та котельні. Таким чином, у Южному виникла проблема, і для її вирішення міська рада звернулася до Кабінету Міністрів України щодо передачі у її власність всіх складових спорткомплексу як єдиного об'єкту.

ОПЗ реалізує стратегію збереження та захисту навколишнього середовища шляхом впровадження безвідходних і маловідходних технологій, модернізації виробництва з метою економії ресурсів і зменшення кількості забруднюючих речовин, що потрапляють у навколишнє середовище. На підприємстві впроваджено автоматизовану систему контролю атмосфери, за допомогою якої проводиться автоматичне вимірювання концентрації шкідливих домішок і передача інформації на центральну станцію комп'ютерної обробки. У 2014-2017 рр. ОПЗ отримував щорічні Дипломи Лідера природоохоронної діяльності «Довкілля України».

Для запобігання негативних наслідків економічних процесів для розвитку міста, в ньому повинні розвиватися інші галузі економіки. Диверсифікація

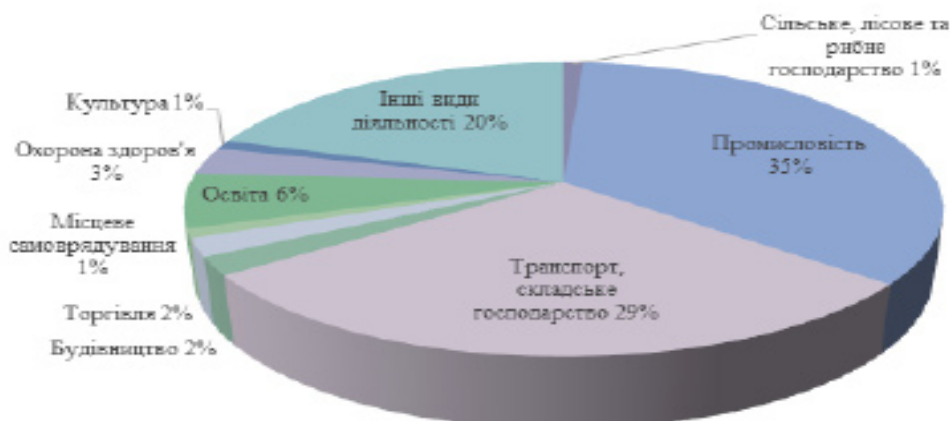

Рис. 2. Структура зайнятості у м. Южне у 2020 році (побудовано за даними Головного управління статистики в Одеській області)

економіки монофункціонального міста Южне (рис. 2) забезпечувалась створенням ряду підприємств, зокрема, «Дельта Вілмар Україна» (2004 р., 642 робочих місця) з виробництва олій та жирів, «Allseeds» (2010 р.) з виробництвом рослинних олій.

У Южному обсяг реалізації промислової продукції на одного мешканця в 13 разів вищий, ніж у Одеській області (у 2020 році у Южному показник дорівнював 411,9 тис. грн, а в Одеській області – 29,6 тис. грн) та у 6,5 разів вищий ніж в Україні. Серед малих монофункціональних міст України Южне вирізняється високим рівнем середньомісячної заробітної плати та низьким рівнем безробіття. Так, рівень середньомісячної заробітної плати зайнятих у місті Южне перевищував середній рівень оплати праці в Україні більше, ніж на 75%, зокрема у 2020 році – на 79%, а середньомісячна заробітна плата в Одеській області є майже вдвічі нижчою, ніж в Южному (рис. 3). У 2020 році середня заробітна плата в Южному (20,2 тис. грн) майже дорівнювала середній заробітній платі у Голосіївському районі міста Києва (20,4 тис. грн). Від часу утворення міста і донині це створює сприятливі передумови для формування середнього класу з відповідним для нього способом життя.

Рівень зареєстрованого безробіття у Южному є майже вдвічі нижчим, ніж середній в Україні, та на 35% нижчий за середнє значення у Одеській області (рис. 4).

Статус безробітного у місті у 2020 році мали 434 особи (60% склали жінки і 40% чоловіки), а кількість вакансій становила 178. Найбільше вакансій стосувались пошуку працівників таких спеціальностей: слюсар-ремонтник, водій, електромонтер, продавець-консультант, підсобний робітник, прибиральник службових приміщень, електрогазозварник, кухар та бухгалтер. 36% зареєстрованих у місті безробітних були віком до 35 років, 64% мали вищу освіту, 24% – професійно-технічну.

Стрімке зростання чисельності населення Южного на початку його розвитку обумовлене початком заселення новозбудованого міста. Аналіз дає підставу стверджувати, що чисельність населення в Южному не суттєво, але зростала впродовж 2000-х років (рис. 5). Причинами збільшення чисельності населення є природний приріст (за виключенням 2020 року, коли через пандемію COVID-19 коефіцієнт смертності населення перевищив коефіцієнт народжуваності) та сальдо міграцій (коефіцієнт прибуття в місті є вищим за коефіцієнт вибуття).

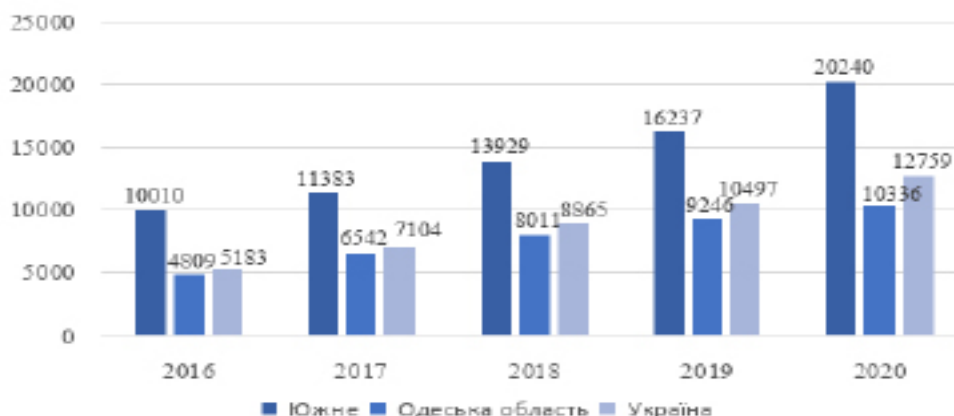

Рис. 3. Динаміка рівня середньомісячної заробітної плати в Южному, Одеській області та Україні у 2016-2020 рр., грн (побудовано за даними Головного управління статистики в Одеській області)

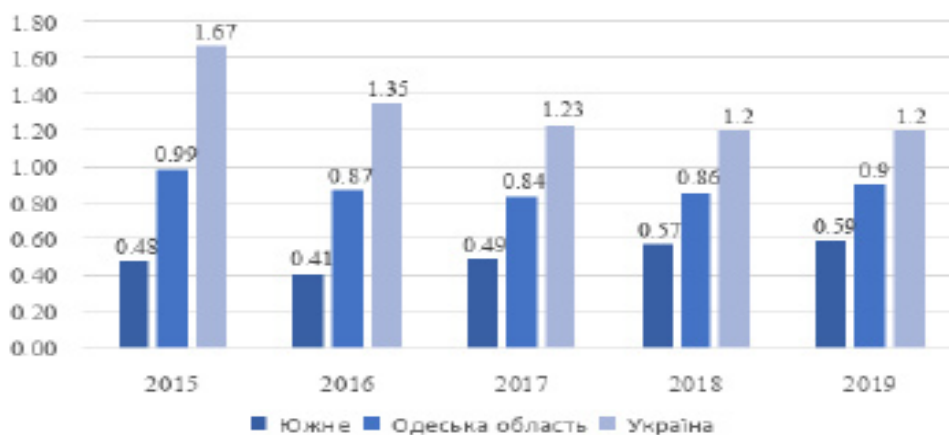

Рис. 4. Динаміка рівня зареєстрованого безробіття населення в Южному, Одеській області та Україні у 2015-2020 рр., % (побудовано за даними Головного управління статистики в Одеській області)

Це обумовлено статеві-віковою структурою населення, суспільно-географічним положенням міста в межах Одеської агломерації, рівнем його соціально-економічного розвитку та рівнем життя населення. У Южному показник середнього віку населення є одним з найнижчих в Україні і складає 36 років при середньому в Україні 40 років. Вікова структура населення міста з часткою осіб 65+ років 18% зумовлює позитивні демографічні процеси народжуваності і смертності населення. В цілому, демографічний потенціал Южного є достатньо високим.

Виявлені соціально-економічні особливості міста Южне свідчать про наявність позитивних складових на локальному ринку праці та необхідність створення закладу вищої освіти чи філії, а також закладів професійно-технічної освіти в місті. Це може стати ще одним аргументом на користь створення в Южному інноваційного парку.

Нове житлове будівництво в Южному та розвиток туризму і рекреації

В Южному більшість житлових будинків були збудовані у 80-90 рр. ХХ ст., тому наразі питання реновації не виникає. Серед інших малих міст Южне вирізняється тим, що з 2016 року тут здійснюється нова забудова в межах другого мікрорайону, що розташований на південному заході міста та займає 25% його території. В місті розпочато будівництво семи житлових комплексів, які здійснюють забудову

житла класу «комфорт» і «бізнес». Передбачено зведення будинків від 3 до 10 поверхів. Середня мінімальна ціна м² у новобудовах комфорт-класу Южного у лютому 2022 року була на 23% нижчою, ніж в Одесі, а у новобудовах бізнес-класу – на 20%. Наразі нова забудова нараховує 11 багатоповерхових житлових будинків, які так чи інакше мають вигляд на море (рис. 6).

У другому мікрорайоні міста для задоволення потреб жителів, які поселяться у новобудовах, планується будівництво школи та дитячого садка. Соціальна інфраструктура тут представлена ТЦ «Хвиля». Свої потреби у різних видах послуг мешканці також можуть задовольнити у центральній частині міста (ПК «Дружба», центральна площа, ФСК «Олімп»), що безпосередньо межує з мікрорайоном.

У Южному акцент у розвитку туризму спрямований на розвиток пляжного туризму завдяки наявній береговій лінії. Зокрема, в місті функціонує понад два десятки баз відпочинку. При цьому недостатньо уваги приділено питанню насиченості міста культурними та культурно-розважальними об'єктами, на відміну від спортивних. У Южному є музей і художня галерея. Однак, доречним було б створення у місті привабливого для рекреантів локального особливого культурного об'єкту, що б відрізняв місто від інших курортів на березі Чорного моря.

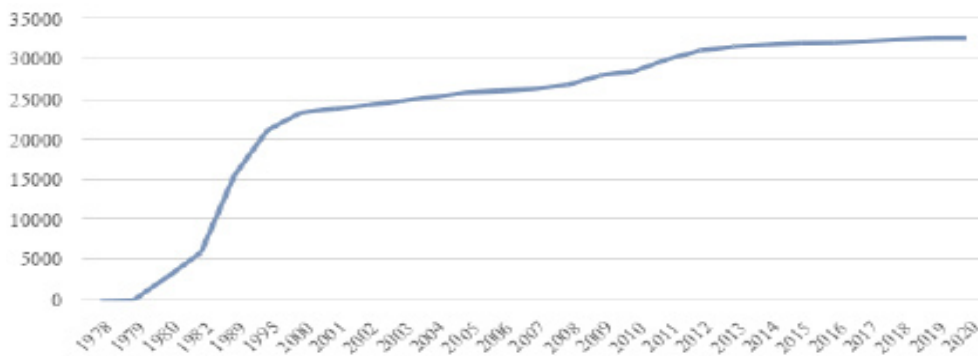

Рис. 5. Динаміка чисельності населення Южного у 1978-2020 рр. (побудовано за даними Головного управління статистики в Одеській області)

Рис. 6. Нові житлові комплекси м. Южне: ЖК «Smart House», «Парк Морський», «Парус», «Кокос Авеню»
Фото: А.Волкової, 2021

У цьому відношенні в нагоді може бути досвід міста Бремергафен (Німеччина), де у 2009 році був відкритий музей «Klimahaus Bremerhaven 8° Ost», який надає можливість опинитися в кліматичних зонах на тій же довготі, що й Бремергафен – 8° східної довготи (Jonas et al., 2017). Нині домінантою культурного життя Южного є фізкультурно-спортивний комплекс «Олімп», а найбільш використовуваними публічними просторами – міські пляжі та набережна.

У сезон пляжного відпочинку у Южному чисельність населення збільшується в два-три рази, через що виникають проблеми розміщення рекреантів, високої завантаженості міського пляжу, недостатньої кількості комфортних публічних просторів, наприклад, пішохідних комерціалізованих вулиць, облаштованих площадок для перегляду кінофільмів тощо. Частина проблем вирішуються без витрат із міського бюджету та залучення влади. Зокрема, в цей час при недостатній пропозиції готелів, міні-готелів, готельно-ресторанних комплексів, кемпінгів, оздоровчих комплексів тощо, в місті поширена оренда квартир. Однак, проблема забезпечення відпочивальників публічними просторами залишається відкритою. Найдоцільнішим варіантом її вирішення може бути створення ще однієї набережної та пляжної зони, що затверджено у прийнятій у 2021 році концепції розвитку приміської території другого мікрорайону

міста (Strategy of Sustainable Development..., 2021). Однак для її вирішення необхідно провести роботи з берегоукріплення, а саме терасування схилів.

Южне також має перспективу розвитку індустриального туризму на базі Одеського припортового заводу. На перспективу вартим уваги є створення туристично-гастрономічної атракції, де поєднувалися б ресторани, кафе, рибні магазини, студія приготування риби та морські прогулянкові екскурсії. Вдалим інвестиційним проектом може бути будівництво яхт-клубу.

Просторовий розвиток міста Южне

До складу міста входять промислові зони ОПЗ та МТП «Південний». Його площа складає 10,42 км², а без врахування території МТП «Південний» і ОПЗ – 4,37 км². Для міста характерна приморська просторова форма опорного каркасу, а основу планувальної структури становлять чотири мікрорайони, мікрорайон індивідуальної забудови, комунально-складська зона та курортно-рекреаційна територія (Onyshchenko, 2009). Перевагою Южного у просторовому аспекті є його компактність, завдяки чому курсує лише один рейс автобусного громадського транспорту, а мешканці міста пересуваються переважно пішки. У зв'язку із цим, важливим фактором комфортності життя в Южному є те, що в місті діє правило 15-хвилинної доступності: за блоками основної забудови (4 мікрорайонів) можна отримати будь-яку послугу в межах пішохідної

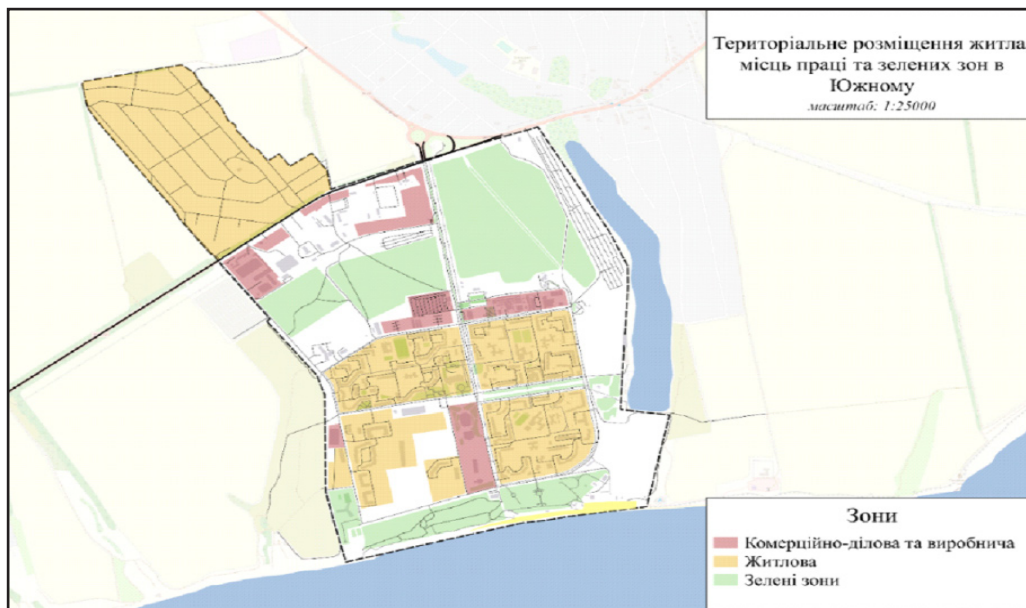

Рис. 7. Просторова модель розміщення житла, місць праці, зелених зон Южного

Таблиця 1

Співвідношення «трьох місць» у місті Южне

Місто	Площа, км ²	Частка до загальної площі, %
Житлова зона	1,62	36,89
Виробнича та комерційно-ділова зона (місця роботи)	0,24	7,29
Зелені зони	1,07	24,43

прогулянки. Саме в таких умовах є можливим поширення пішохідної культури та розвиток вулиць як осередків життя в місті (Jacobs, 1993). Нині центр міста представлений площею Перемоги, будівлею міської ради, спортивним комплексом «Олімп», палацом культури «Дружба» та фонтаном «Парад планет». На перспективу просторова форма центру може трансформуватись у контексті сучасних форм комерціалізації, б'ютифікації, європеїзації, доместикації головної площі, а також створення громадських центрів з облаштованими публічними просторами в межах кожного з чотирьох мікрорайонів.

Важливим аспектом розвитку міста є співвідношення «трьох місць»: житла, місць роботи та відпочинку. Для такого аналізу розроблено мапу розташування вищезазначених зон у Южному (рис. 7). Замість розташування відпочинкових зон було обрано позначити зелені зони міста, адже зазвичай вони є рекреаційними, за винятком заповідних територій, а інші типи «відпочинкових територій» можуть відноситися до комерційно-ділової зони. Як території місць роботи було обрано позначити комерційно-ділову та виробничу (за винятком містоформуючих підприємств) зони, а для житла – житлову зону. В Генеральному плані Южного зазначено, що житлові зони є зонами змішаної житлової забудови та громадської забудови. За отриманими за допомогою OpenStreetMap даними таблиці 1, найбільшу площу у місті займають зелені території. Відсоток житлової забудови є досить значним – 36,89%. Поясненням цього є те, що Генеральним планом міста 1994 року було передбачено розширення його меж майже у вісім разів для того, щоб заселити до 100 тис. мешканців. Але це не було здійснено. У діючому Генеральному плані міста 2016 року зазначений розвиток лише наявних територій, без перспективи збільшення площі міста. У зв'язку з цим, у Южному може виникати проблема працевлаштування, адже чисельність населення зростає.

Пріоритети міського розвитку Южного

Наразі у Южному основними пріоритетами розвитку міста є перехід на альтернативні джерела енергетики, втілення берегоукріплювальних заходів морського узбережжя, очищення Сичавського ставу, впровадження роздільного збору відходів та залучення інвестицій у будівництво сміттєпереробного заводу. Зокрема, на території міської територіальної громади Южного вже працює вісім вітроенергетичних установок потужністю 76,5 МВт (Strategy of Sustainable Deveelopment..., 2021).

Як і в більшості малих міст України, у Южному не запроваджуються окремі програми зі зменшення впливу міста на зміни клімату. В цьому контексті розширення можливостей сталого міського розвитку може бути пов'язаним із використанням наявного світового досвіду. Так, у Бремергафені (Німеччина) було створено наукові установи, що проводять дослідження у галузі морської вітрової енергетики: інститут вітрової енергетики Фраунгофера, Бремергафенський

університет та інститут Альфреда Вегенера. Основними ініціативами в місті стали програма активної кліматичної політики, за якою місто зобов'язалося зменшити обсяги викидів вуглецю до 2020 року у порівнянні з 1990 на 40%. Важливим кроком було залучення громадськості до розроблення програм і заходів екологічної політики під керівництвом міського офісу «Klimastadt» (наприклад, однією із програм офісу передбачено перетворення милі в одному з районів міста на кліматично нейтральну (таку, що не виробляє викидів) ділянку зі змішаним використанням простору (поєднанням житлової та ділової функцій) із збереженням історичної забудови та соціального прошарку мешканців). У Бремергафені щорічно відзначається День клімату, під час якого відбуваються заходи спрямовані на поширення екологічного способу життя. Разом із реструктуризацією економіки, в місті втілюється концепція NEPUD – New Environmental Politics of Urban Development, коли екологічні ініціативи та стратегії не лише покращують екологічну ситуацію в місті, а й сприяють активному залученню мешканців та покращують стосунки між владою, представниками бізнесу та громади (Jonas et al., 2017).

Місто Южне потребує трансформації підходів до розвитку міста. Якщо раніше містоформуючі підприємства вирішували всі проблемні питання соціально-економічного розвитку Южного, то зараз можливості залучення різних акторів до розвитку міста розширилися за рахунок місцевого активізму, зовнішніх грантів, використання нових підходів і концепцій міського розвитку. Так, традиційним способом взаємодії міської влади з мешканцями є звернення громадян та громадські слухання, а новими способами взаємодії можуть бути дні «відкритих дверей» та електронні інструменти партисипативності в рамках електронної демократії (Mezentsev et al., 2020). Ознаками формування громадянського суспільства та міського активізму у Южному є, наприклад, ініціатива мешканців та молодіжної ради міста щодо перегляду кінофільмів під відкритим небом в одному із подвір'їв в центрі міста.

Концепція інтегрованого міського розвитку є пріоритетною для міста Южне. Цілі та завдання в інтегрованому міському плануванні мають проходити оцінку відповідності критеріям сталому розвитку (Yigitcanlar & Teriman, 2015). При зростаючому занепокоєнні щодо стійкості природного та антропогенного середовища, програма інтегрованого розвитку включає раціональне планування та розвиток в межах обмежень екосистеми і може розглядатися як один із способів продовження урбанізації в сталій спосіб (Yigitcanlar & Teriman, 2015). Стійкість міст визначають як здатність соціально-економічних, соціально-екологічних та соціально-технічних складових міської системи в часовому і просторовому вимірах підтримувати або

Таблиця 2

SWOT-аналіз соціально-економічного та просторового розвитку міста Южне

<p style="text-align: center;">Сильні сторони</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вигідне приморське суспільно-географічне положення в межах Одеської агломерації - Сформований потужний портово-промисловий вузол з потенціалом до подальшого розвитку - Ефективна економічна діяльність - Інвестиційна привабливість - Фінансова спроможність - Освоєння альтернативних джерел енергії (ВЕС) - Позитивні демографічні та міграційні процеси - Висока частка населення працездатного віку - Низький рівень безробіття - Високий рівень середньомісячної заробітної плати на містоформуючих підприємствах - Наявність прошарку сформованого середнього класу з відповідним способом життя - Розвинута спортивна та спортивно-оздоровча інфраструктура - Нове житлове будівництво - Планувальна структура міста - Наявний природно-рекреаційний потенціал для розвитку туризму та рекреаційної діяльності 	<p style="text-align: center;">Слабкі сторони</p> <ul style="list-style-type: none"> - Недостатня кількість енергогенеруючих потужностей та енергозалежність міста - Залежність від містоформуючих підприємств - Необхідність проведення берегоукріплення - Не належний благоустрій набережної та пляжів - Відсутній достатньої кількості пляжів в сезон відпочинку - Забруднення водних басейнів - Відсутність власних очисних споруд побутових та зливних вод (наявні належать ОПЗ) - Несанкціоновані сміттєзвалища - Відсутність сучасної туристичної інфраструктури - Відсутність транспортного сполучення в усіх напрямках міської територіальної громади - Відсутність швидкісного залізничного сполучення з Одесою - Відсутність закладів професійно-технічної освіти - Відсутність інноваційних галузей з високою заробітною платою - Недостатня кількість сучасних закладів для проведення дозвілля - Відсутність сучасно облаштованих комерціалізованих публічних просторів (насамперед, це стосується набережних) - Відсутність місць для комунікації містян різного віку
<p style="text-align: center;">Можливості</p> <ul style="list-style-type: none"> - Енергозбереження та розвиток альтернативної енергетики - Перспектива створення індустріального парку - Розвиток інноваційних галузей економіки - Перспективи розвитку малого та середнього бізнесу - Розвиток комбінованих маршрутів «Європа-Азія» (приєднання до транс'європейської транспортної мережі TEN-T), транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (ТМТМ) та «Нового Шовкового шляху») - Залучення іноземних інвестицій в розбудову та облаштування об'єктів соціальної інфраструктури - Формування туристичних кластерів - Побудова сучасного автовокзалу, створення нових пасажирських маршрутів, удосконалення транспортної інфраструктури - Проведення спортивних змагань, фестивалів національного та світового масштабу - Забезпечення власними очисними спорудами - Можливість створення позитивного туристичного іміджу та популяризація туристичних можливостей - Перспективи будівництва яхт-клубу - Децентралізація влади - Розвиток громадянського суспільства - Перспективи створення молодіжного центру - Перспективи створення ГІС-системи міської територіальної громади 	<p style="text-align: center;">Загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> - Російська агресія - Подорожчання енергоносіїв та пального - Залежність міської економіки від світових цін - Відсутність національної системи залучення та гарантування інвестицій - Нестабільність політичної ситуації - Нестабільне й не передбачуване законодавство через нестабільну економічну та політичну ситуацію в країні - Корумпованість у владних структурах - Пандемія COVID-19 - Природні катаклізми (засуха, зливи) - Високі податки та збори - Несформоване громадянське суспільство

швидко повертатися до бажаних функцій в умовах порушення, адаптуватися до змін (Meegow et al., 2016). Створення потенціалу стійкості міста за допомогою системи планування потребує ідентифікації стохастичних процесів і неочікуваних явищ, які можуть проявлятися на території, а також виявлення того, як системи управління зможуть створити адаптивний потенціал для реагування на них (Vale et al., 2005).

Важливим аспектом інтегрованого розвитку міста є пошук доречної та ефективної форми побудови міського управління, яка буде здатна впоратися з сучасними трансформаціями (Jasquier, 2005). Забезпечення потенціалу стійкості потребує системи прийняття рішень для забезпечення рівноправної участі всіх зацікавлених сторін у процесі планування перед загрозою соціально-економічних та екологічних викликів (Denysenko, 2015). Основними адаптаційними механізмами для формування стійкості визначають систему управління містом, залучення містян до прийняття рішень, диверсифікацію інноваційного потенціалу, формування туристичного потенціалу (Dronova & Kononenko, 2019).

У проєкті Державної стратегії регіонального розвитку України до 2027 року поставлено завдання стимулювання точок економічного зростання (агломерацій, міст), посилення використання потенціалу розвитку міст, у тому числі малих міст (Maguniak et al., 2021). В цьому контексті для більш ґрунтовного осмислення проблем і перспектив розвитку міста Южне здійснено SWOT-аналіз (таблиця 2).

Висновки. Монофункціональне мале місто, навіть успішне з точки зору соціально-економічного та демографічного розвитку, потребує диверсифікації. Передумовами для диверсифікації у Южному є демографічний та трудовресурсний потенціал,

виробничий потенціал, розташування у сфері впливу Одеси, коли місто стає полюсом зростання в межах агломерації за рахунок виконання різних функцій.

У місті Южне процеси диверсифікації доцільно здійснювати за двома напрямками: диверсифікації економіки та диверсифікації підходів до визначення стратегії розвитку міста. Диверсифікацію економіки малого монофункціонального міста доцільно здійснювати за такими напрямками, як розвиток інноваційних галузей на основі підготовки кваліфікованих кадрів у освітніх закладах, створення інноваційного парку, розвиток галузей промисловості відповідно наявних ресурсів та попиту, розвиток туризму та рекреації. Щодо трансформації підходів до розвитку міста, то якщо раніше містоформуєчі підприємства вирішували всі проблемні питання соціально-економічного розвитку Южного, зараз можливості залучення різних акторів до розвитку міста розширилися за рахунок місцевого активізму, зовнішніх грантів, використання нових підходів і концепцій міського розвитку. У парадигмі інтегрованого міського розвитку первинними мають бути не кількісні, а якісні параметри, не стільки квадратні метри збудованого житла, скільки якість середовища проживання людини, інтенсивність та різноманітність комунікацій та діяльності на території міста, активність і залученість до процесу містотворення різних груп населення (Gukalova, 2018).

Позитивні зміни у розвитку малого монофункціонального міста пов'язані із розробкою стратегій його розвитку на основі концепцій сталого розвитку, інтегрованого розвитку міста, інноваційного розвитку, розумного міста, зеленого міста, креативного міста, інклюзивного міста.

References:

- Alpopi, C., & Manole, C. (2013). Integrated urban regeneration—solution for cities revitalize. *Procedia Economics and Finance*, 6, 178-185.
- Birkmann, J., Garschagen, M., & Setiadi, N. (2014). New challenges for adaptive urban governance in highly dynamic environments: Revisiting planning systems and tools for adaptive and strategic planning. *Urban Climate*, 7, 115-133.
- Denysenko, O. (2015). Resilience of the territory under big city influence: risks, vulnerability, new management approaches. *Економічна та Соціальна Географія*, 3, 76-83. [In Ukrainian]. [Денисенко О. Безпека території в зоні впливу великого міста: ризики, вразливість, нові управлінські підходи. *Економічна та соціальна географія*. 2015. Вип. 3. С. 76-83].
- Dmytrenko, A., Kuzmenko, T., Kobylarczyk, J., & Paprzyca, K. (2019). The problems of small towns in Ukraine and Poland. *Czasopismo Techniczne*, 10, 73-88.
- Dotsenko, A. (2011). The main directions of socio-economic development of small monofunctional cities in Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 1, 51-55. [In Ukrainian]. [Доценко А.І. Основні напрями соціально-економічного розвитку малих монофункціональних міст України. *Український географічний журнал*. 2011. №1. С. 51-55].
- Dronova, O. L., & Kononenko, O. Yu. (2019). Slavutych: formation of the urban resilience capacity in the conditions of current challenges and threats. *Ukrainian Geographical Journal*, 3, 22-36. [In Ukrainian]. [Дронова О.Л., Кононенко О.Ю. Славутич: формування потенціалу стійкості міста в умовах сучасних викликів та загроз. *Український географічний журнал*. 2019. № 3. С. 22-36].
- Dubnitskiy, V. I., & Lunina, V. Y. (2015). Development of single-industry towns on thy basis of cluster approach. *Marketing and Innovation Management / Маркетинг і менеджмент інновацій*, 3, 140-148.

- Gukalova, I. V. (2018). Quality of life as a goal of urban development concepts: conclusions for Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 1, 30-38. [In Ukrainian]. [Гукалова І.В. Якість життя як цільовий імператив концепцій міського розвитку: висновки для України. *Український географічний журнал*. 2018. № 1. С. 30-38].
- Hastings, A. & McArthur, A. (1995). A comparative assessment of government approaches to partnership with the local community. In R. Hambleton & H. Thomas (eds.), *Urban Policy Evaluation, Challenges and Change*. London: Paul Chaplet.
- Jacquier, C. (2005). On relationships between integrated policies for sustainable urban development and urban governance. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 96(4), 363-376.
- Jacobs, J. (1993). *The Death and Life of Great American Cities*. New-York.
- Jonas, A. E., Wurzel, R. K., Monaghan, E., & Osthorst, W. (2017). Climate change, the green economy and reimagining the city: the case of structurally disadvantaged European maritime port cities. *Die Erde*, 148(4), 197-211.
- Kuzmenko, L. M., & Soldak, M. O. (2010). Monofunctional cities: Problems, support provision and development. *Economic Herald of the Donbas / Економічний вісник Донбасу*, 22(4), 29.
- Lawrence, D. P. (2000). Planning theories and environmental impact assessment. *Environmental Impact Assessment Review*, 20(6), 607-625.
- Maruniak, E., Rudenko, L., Lisovskyi, S., Dronova, O., & Mozghovyi, A. (2021). Ukrainian small cities in the perspective of sustainable spatial planning. In *The Routledge Handbook of Small Towns* (pp. 330-345). Routledge.
- Meerow S., Newell J. P. & Stults M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning*, 147, 38-49.
- Mezentsev, K. (2013). Trends in urban settlements development in Ukraine: strong and vulnerable cities. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography*, 61(1), 31-36. [In Ukrainian]. [Мезенцев К. Тренди розвитку міських поселень в Україні: стійкі та вразливі міста. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2013. Вип. 1(61). С. 31-36].
- Mezentsev, K. (2017). Ukraine's urban network change. In K. Mezentsev, Y. Oliynik, and N. Mezentseva N. (eds.), *Urban Ukraine: in the Epicenter of Spatial Changes* (pp. 44-47) Kyiv: Phoenix, 44. [In Ukrainian]. [Мезенцев К. Зміна міської мережі України. Урбаністична Україна в епіцентрі просторових змін. За ред. К Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. 2017. С. 44-47].
- Mezentsev, K., Provotar, N., & Palchuk, M. (2020). Public spaces through the lens of participatory urban planning – the case of Kyiv. *Ukrainian Geographical Journal*, 110(2), 30-37. [In Ukrainian]. [Мезенцев К.В, Провотар Н.І., Пальчук М.В. Публічні простори через призму партисипативного міського планування – приклад Києва. *Український географічний журнал*. 2020. Вип. 2 (110). С. 30-37].
- Naess, P. (2001). Urban planning and sustainable development. *European Planning Studies*, 9(4), 503-524.
- Neufeld, D., Cockfield, R., Fox, B., & Whitelaw, G. (1994). *Towards an Ecosystem Approach to Land-Use Planning*. Toronto.
- Onyshchenko, V., (2009). Analysis of the practice of urban planning of seaside cities. *Urban Development and Spatial Planning*, 35, 305-323. [In Ukrainian]. [Онищенко В. Аналіз практики містобудівного проектування приморських міст. Містобудування та територіальне планування. 2009. Вип. 35. С. 305-323].
- Petruk, S. (2011). Small urban settlement Ukraine: an analysis of contemporary socio-economic state and problems of development. *Ukrainian Geographical Journal*, 4, 50-54. [In Ukrainian]. [Петрук С.І. Малі міські поселення України: аналіз сучасного соціально-економічного стану та проблем розвитку. *Український географічний журнал*. 2011. № 4. С. 50-54].
- Pidhrushnyi, H., Kachaev, Yu., & Denysenko O. (2011). Human-geographical foundations of research of integral potential of centers of socio-economic activity: theoretical and methodological approaches and the experience of assessment. *Ukrainian Geographical Journal*, 4, 42-44. [In Ukrainian]. [Підгрушний Г. П., Качаєв Ю. Д., Денисенко О. О. Суспільно-географічні основи дослідження інтегрального потенціалу центрів соціально-економічної активності: теоретико-методологічні підходи та досвід оцінки. *Український географічний журнал*. 2011. № 4. С. 42-44].
- Roberts, P., & Sykes, H. (Eds.). (1999). *Urban Regeneration: A Handbook*. Sage.
- Savchuk, I. (2021). A monofunctional city and export in Ukraine. *National Interest Academic Journal*, 2(1), 19-24.
- Servillo, L. A., Atkinson, R., Russo, A. P., Sýkora, L., Demazière, C., & Hamdouch, A. (2014). *TOWN, Small and Medium Sized Towns in Their Functional Territorial Context*. Final Report.
- Strategy of sustainable development of Yuzhne urban territorial community for the period until 2027. (2021). Official website of the city of Yuzhne: website. [In Ukrainian]. [Стратегія сталого розвитку Южненської міської територіальної громади на період до 2027 року. Офіційний сайт міста Южне : веб-сайт]. URL: http://yuzhny.gov.ua/uploads/files/2021-12/1640009455_strategya-yumtg-do-2027r._compressed.pdf
- Teriman, S. (2012). *Measuring Neighbourhood Sustainability: A Comparative Analysis of Residential Types in Malaysia*. Unpublished PhD thesis. Brisbane, Australia: Queensland University of Technology.
- Vale, L., Campanella, J., & Thomas, J. (2005). *The Resilient City: How Modern Cities Recover from Disaster*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Yigitcanlar, T., & Teriman, S. (2015). Rethinking sustainable urban development: towards an integrated planning and development process. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 12(1), 341-352.